

BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARINI O'QITISHDA "4K" VA "5E" MODELLARI ASOSIDA TA'LIMNI TASHKIL ETISH

Shodiyeva Zebiniso

G'allaorol tumani 51-maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf darslarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etishda "4K" (kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya, kollaboratsiya) kompetensiyalar modeli hamda "5E" (Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate) o'qitish modelining o'rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ushbu modellarni dars jarayonida uyg'unlashtirib qo'llash orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va faol ishtirokni rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Maqola boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari uchun amaliy va metodik jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, 4K kompetensiyalari, 5E modeli, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o'quvchi markazli ta'lim.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarni talab etmoqda. Boshlang'ich sinf – bu bolaning bilim olishga bo'lgan munosabati, fikrlash uslubi va shaxs sifatida shakllanishi uchun poydevor yaratiladigan muhim bosqichdir. Shu sababli dars jarayonini faqat bilim berishga yo'naltirish emas, balki o'quvchida hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratish zarur.

Zamonaviy ta'limda keng qo'llanilayotgan "4K" kompetensiyalar modeli va "5E" o'qitish modeli aynan shu vazifani bajarishga xizmat qiladi. Ushbu modellar o'quvchini dars jarayonining markaziga qo'yib, uni faol, mustaqil va ijodkor shaxs sifatida rivojlantirishga yo'naltirilgan.

“4K” modeli XXI asr ta’limining asosiy talablari asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, u o‘quvchilarda to‘rtta muhim kompetensiyani shakllantirishni ko‘zda tutadi: kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ushbu kompetensiyalarni erta yoshdan rivojlantirish ularning keyingi ta’lim bosqichlarida muvaffaqiyatli bo‘lishiga zamin yaratadi.

Kreativlik o‘quvchilarning tasavvurini kengaytirish, noodatiy yechimlar topish va ijodiy faoliyatga qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinflarda bu rasm chizish, hikoya tuzish, rolli o‘yinlar va ijodiy topshiriqlar orqali amalga oshiriladi. Tanqidiy fikrlash esa o‘quvchilarning tahlil qilish, solishtirish, sabab–oqibat bog‘lanishlarini aniqlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Oddiy savollar asosida mulohaza yuritish, “Nima uchun?” va “Qanday?” kabi savollarga javob topish orqali bu kompetensiya rivojlanadi.

Kommunikatsiya kompetensiyasi o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, o‘z fikrini erkin va ravon ifodalashga o‘rgatadi. Dars jarayonida savol-javoblar, kichik taqdimotlar va munozaralar bunga xizmat qiladi. Kollaboratsiya esa jamoada ishlash, o‘zaro yordam va hamkorlikda faoliyat olib borish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Guruhli va juftlikda ishlash metodlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ayniqsa samaralidir.

“5E” modeli darsni mantiqiy, izchil va o‘quvchi faolligiga asoslangan holda tashkil etish imkonini beradi. Ushbu model besh bosqichdan iborat bo‘lib, har bir bosqich o‘quvchining bilish faoliyatini faollashtirishga xizmat qiladi.

Engage (jalb etish) bosqichida o‘quvchilar mavzuga qiziqtiriladi. Bu savollar, muammoli vaziyatlar yoki hayotiy misollar orqali amalga oshiriladi. Explore (tadqiq etish) bosqichida o‘quvchilar mustaqil yoki guruhda ishlash orqali yangi bilimlarni o‘zlashtiradilar. Tajribalar, kuzatishlar va amaliy mashg‘ulotlar ushbu bosqichning asosini tashkil etadi.

Explain (tushuntirish) bosqichida o‘quvchilar o‘z kuzatishlari va xulosalarini bayon etadilar, o‘qituvchi esa ularni umumlashtiradi va ilmiy jihatdan to‘g‘ri tushunchalarni shakllantiradi. Elaborate (kengaytirish) bosqichida o‘rganilgan

bilimlar yangi vaziyatlarda qo'llaniladi, ijodiy va amaliy topshiriqlar bajariladi. Evaluate (baholash) bosqichi esa o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholashga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf darslarida "4K" va "5E" modellarini uyg'unlashtirib qo'llash ta'lim samaradorligini yanada oshiradi. "5E" modelining har bir bosqichida "4K" kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, Engage bosqichida kreativlik va kommunikatsiya, Explore bosqichida tanqidiy fikrlash va kollaboratsiya, Explain bosqichida kommunikatsiya, Elaborate bosqichida kreativlik va tanqidiy fikrlash, Evaluate bosqichida esa tanqidiy fikrlash rivojlanadi.

Bunday yondashuv natijasida dars jarayoni jonlanadi, o'quvchilar faol ishtirok etadi va o'z bilimlarini mustaqil ravishda egallashga intiladi. Ayniqsa, "Tabiiy fanlar", "Ona tili", "Matematika" kabi fanlarda ushbu modellarni qo'llash yuqori samaradorlik beradi.

Boshlang'ich sinf darslarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish bugungi ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada tahlil qilingan "4K" kompetensiyalar modeli hamda "5E" o'qitish modeli boshlang'ich ta'lim jarayonini samarali, mazmunli va o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan holda tashkil etish imkonini beradi. Ushbu modellarni amaliyotga joriy etish orqali o'quvchilarning bilimlarni tayyor holda qabul qilishi emas, balki ularni mustaqil izlanish, tahlil va umumlashtirish orqali egallashi ta'minlanadi.

"4K" modeli asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya kabi XXI asr uchun muhim bo'lgan kompetensiyalarni shakllantiradi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda ijodiy fikrlash va jamoada ishlash ko'nikmalarini erta rivojlantirish ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishi va ijtimoiy hayotga moslashuvida muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar o'z fikrini erkin bayon qilishga, boshqalarning fikrini hurmat qilishga va muammolarga mustaqil yechim topishga o'rganadi.

“5E” modeli esa dars jarayonini mantiqiy ketma-ketlik asosida tashkil etib, o‘quvchilarning bilish faoliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu model orqali darslar qiziqarli, faol va interfaol tus oladi. O‘quvchilar mavzuga jalb etiladi, izlanadi, o‘z xulosalarini chiqaradi va o‘rgangan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkoniga ega bo‘ladi. Natijada o‘quvchi darsning faol ishtirokchisiga aylanadi, o‘qituvchi esa bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajaradi.

“4K” va “5E” modellarini uyg‘unlashtirib qo‘llash boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirishda muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Bu yondashuv o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos keladi hamda milliy o‘quv dasturi talablariga to‘liq javob beradi. Dars jarayonida interfaol metodlar, guruhli va juftlikda ishlash, muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning ta‘limga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning bilimlarni chuqur o‘zlashtirishiga imkon yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf darslarini “4K” va “5E” modellari asosida tashkil etish o‘quvchilarning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta‘minlashda samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi. Ushbu modellarni ta‘lim jarayoniga keng joriy etish orqali mustaqil fikrlovchi, ijodkor, muloqotga kirisha oladigan va jamoada ishlash ko‘nikmalariga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalash imkoniyati yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi.** *Boshlang‘ich ta‘lim fanlari bo‘yicha Milliy o‘quv dasturi.* – Toshkent: Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi nashriyoti, 2023.

2. **Valiyeva N.A.** *Ta‘limda pedagogik texnologiyalar bu nima?* – Qo‘qon universiteti ilmiy nashri, 2024. (Ta‘lim jarayonida pedagogik texnologiyalar ma‘nosi va qo‘llanilishi haqida)

3. **Jurnal maqolasi:** *Pedagogik ta'lim jarayonida o'qituvchining zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishi* – “Yangi O‘zbekiston, yangi tadqiqotlar” jurnali, 2025. (Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar)

4. **Tashmatova H.Q.** *Boshlang'ich ta'limda o'qitishning zamonaviy texnologiyalari va uning o'ziga xos xususiyatlari.* – “Pedagog” jurnali, 2023. (Boshlang'ich sinfda pedagogik texnologiyalar qo'llanilishi)

5. **Xamrayeva A.** *Innovatsion pedagogik yondashuvlar O'zbekiston ta'lim tizimida: an'anaviydan kompetensiyaga o'tish.* – Global Journal of Innovation and Studies in Interdisciplinary Research, 2025. (Ta'limning kompetensiyaga asoslangan yondashuvi)